

OPERA DE ARTĂ PLASTICĂ – UN BUN CE FACE PARTE DIN DOMENIUL PUBLIC SAU DIN DOMENIUL PRIVAT?

Igor CHIROȘCA
*doctor în drept, judecător
 în Judecătoria Strășeni*

Mihaela GROSU
*asistent judecătoresc,
 magistrul în drept*

Sumar

Scopul acestui articol este de a analiza unele aspecte ale operelor de artă plastică în calitate de varietate a operelor de creație în general, precum și în calitate de bun, în sensul Codului civil al Republicii Moldova. Coautorii încearcă să demonstreze cititorului că opera de artă plastică este un bun specific, deoarece nu se încadrează totalmente în normele clasice ale dreptului civil referitoare la clasificarea bunurilor. Așa cum opera de artă plastică reprezintă o structură conceptuală flexibilă, în unele cazuri ea se încadrează cu succes atât în conceptul de bun care face parte din domeniul privat, cât și în conceptul de bun ce face parte din domeniul public.

Cuvinte -cheie: opera de artă plastică, bun specific, structură conceptuală flexibilă, domeniul privat, domeniul public.

Summary

The purpose of this article is to analyze some aspects of the works of fine arts as a variety of works in general, as well as a variety of goods within the meaning of the Civil Code of the Republic of Moldova. The authors try to demonstrate that the work of fine arts is a specific good because it is not covered entirely by the classic civil law norms regarding the classification of the goods. As this type of work stands to be a flexible structure, in some circumstances it appears in the different forms of goods, from public domain or from private domain.

Key-words: work of fine arts, specific good, flexible structure, public domain, private domain.

În literatura de specialitate este general acceptat că scopul de bază al instituției dreptului de autor este de a proteja creațiile spiritului uman, și nu de a acorda regimuri distincte de protecție unor sau altor categorii de opere. Iată de ce importanța conceptelor de operă literară, operă muzicală, operă cinematografică sau operă de artă plastică, prin prisma dreptului de autor, este una inferioară, spre deosebire de conceptul de operă de creație privit în sensul larg. Or, unul dintre principiile care domină sistemul dreptului de autor este *principiul neutralității estetice*¹.

¹ Art. 3 al Legii nr. 139/2010 spune că în categoria de opere protejate prin dreptul de autor sunt incluse toate rezultatele creației intelectuale originale din *domeniul literaturii, artei și științei, indiferent de modalitatea de creație, modul concret sau forma de exprimare, valoarea și importanța acestuia*.

La o analiză minuțioasă a întregului sistem de legi al Republicii Moldova, se observă cu ușurință că pentru asemenea categorii de opere, ca cele literare, muzicale, coregrafice, fotografice, protecția dreptului de autor este una pe cât de necesară, pe atât și de suficientă. Cu alte cuvinte, în afara dreptului de autor, protecția acestor categorii de opere nu este asigurată și prin alte mecanisme de protecție statală. Această constatare nu este însă valabilă și pentru opera de artă plastică, căci reglementările asupra acestora au tendințe de a se multiplica dincolo de câmpul de aplicare a dreptului de autor și chiar dincolo de câmpul de aplicare a dreptului privat.

Dreptul de autor, în calitate de instituție a dreptului privat, consideră opera de artă plastică drept o creație exclusivă a autorului său, deci o vede exclusiv în coraport cu creatorul său și se referă exclusiv la drepturile subiective pe care autorul le exercită asupra ei. Pe de altă parte, opera de artă plastică poate fi protejată într-o manieră separată, detașată de autorul său (fără a exclude protecția dreptului de autor), atunci când această operă este protejată ca valoare independentă, de sine stătătoare, în afara legăturii operă-creator. Astfel, regăsim opera de artă plastică atunci când întâlnim în legislația internă expresia „desen sau model industrial” ori „bun cultural”, „bun din patrimoniul cultural”, „obiect de colecție”, „colecție”, „valoare culturală”, „obiect cu valoare artistică”, „colecție muzeală”, „lucrare de artă”, „piesă muzeală”, „monument”, „obiect de cult”, „obiect de artizanat”² etc. La nivel internațional, atât în dreptul internațio-

² A se vedea: Legea privind protecția desenelor și modelelor industriale, nr. 161 din 12.07.07, publicată în Monitorul Oficial al R.M. nr. 136-140 din 31.08.07, Legea culturii nr. 413 din 27.05.1999, publicată în Monitorul Oficial al R.M. nr. 083 din 05.08.1999; sau Legea muzeelor nr. 1596 din 27.12.2002, publicată în Monitorul Oficial al R.M. nr. 023 din 18.02.2003; sau Legea privind meșteșugurile artistice populare nr. 135-XV din 20.03.2003, publicată în Monitorul Oficial al R.M. nr.84-86/390 din 16.05.2003; sau Legea privind cultele religioase și părțile lor componente nr. 125 din 11.05.2007 publicată în Monitorul Oficial al R.M. nr. 127-130 din 17.08.2007 etc.

nal public, cât și cel privat sunt utilizate doar noțiunile de „bun cultural” și „bun din patrimoniul cultural”³

Această terminologie fluctuantă ne impune să afirmăm că opera de artă plastică este una multi-funcțională și își găsește reflectare atât în normele de drept privat cât și în cele de drept public, fie ele de nivel național sau internațional. De aceea, considerăm că analiza ce urmează a fi făcută mai jos operei de artă plastică prin prisma acestor două ramuri de drept va scoate la iveală unele particularități care ne vor permite să afirmăm cu certitudine că *opera de artă plastică reprezintă un bun specific, și nu unul ordinar.*

Reieșind din logica firească a lucrurilor, odată ce intenționăm să analizăm opera de artă plastică prin prisma dreptului privat și dreptului public, rezultă că apriori recunoaștem că această categorie de opere poate îmbrăca atât haina unui bun din domeniul privat, cât și din domeniul public. Prin urmare, în cele ce urmează vom încerca să analizăm opera de artă plastică prin tradiționala divizare a bunurilor în bunuri din domeniul privat și bunuri din domeniul public, divizare prevăzută și de art. 296 al Codului Civil al Republicii Moldova.

Opera de artă plastică, un bun din domeniul privat

Vom începe cu analiza operei de artă plastică, văzută ca bun din domeniul privat, dat fiind faptul că această categorie de opere, chiar din momentul creării lor, face parte întotdeauna din patrimoniul autorului. În acest sens, deoarece, potrivit legii, autor poate fi doar o persoană fizică, apartenența la domeniul privat este evidentă de la sine. Or, reieșind din art. 296 alin. (1) al Codului Civil al R. Moldova, dar și din art. 127 alin. (3) al Constituției R. Moldova, din domeniul public pot face parte doar bunurile care aparțin statului sau unităților administrativ-teritoriale și care sunt recunoscute ca atare prin lege sau în modul stabilit de lege. De asemenea, această normă „înstituie prezumția conform căreia bunul este considerat din domeniul privat, dacă, prin lege (și numai prin lege), nu este atribuit categoriei de bunuri publice”⁴

³ A se vedea: Convenția pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat din 14.05.1954, publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 2001, volumul 27, pag.132, R.M. a aderat prin Hot. Parl. nr.597-XIV din 24.09.99; Convenția privind importul de publicații cu caracter educativ, științific sau cultural din 22.11.1950, publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 2001, volumul 26, pag.142, R.M. a aderat prin Hot. Parl. nr.70-XIV din 02.07.98; Convenție privind protecția patrimoniului mondial, cultural și natural din 23.11.1972, R.M. a aderat prin Legea R.M. nr. 1113-XV din 06.06.2002; Convenția asupra măsurilor ce urmează a fi luate pentru interzicerea și împiedicarea operațiunilor ilicite de import, export și transfer de proprietate al bunurilor culturale, adoptată la Paris la 14 noiembrie 1970, R.M. a aderat prin Legea R.M. nr. 141 din 21.06.2007 etc.

⁴ Baieș, S., Roșca, N. Drept Civil: Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Chișinău: F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2004, p. 112

Astfel, se impune concluzia că din moment ce ideile sau imaginile autorului capătă o formă obiectivă de exprimare, adică devin operă de creație și, respectiv, obiect al dreptului de autor, ea nu poate constitui decât un bun privat. Ea, opera, întotdeauna va fi mai întâi un bun privat, pentru ca, mai târziu, fiind afectată unui interes public, să devină, în modul stabilit de lege, un bun public.

În calitate de bun privat, opera de artă plastică este sesizabilă – adică poate fi urmărită în contul achitării unor datorii către creditori, și alienabilă – deci poate fi înstrăinată. Autorul sau titularul suportului operei de artă plastică are mai multe oportunități de a înstrăina opera: cu titlu oneros sau gratuit, prin acte juridice între vii sau pe cauză de moarte etc. La rândul său, cumpărătorul sau orice alt dobânditor are aceeași putere de dispoziție și o poate transmite altuia, și tot așa. Din cercul cumpărătorilor privați pot face parte atât persoanele fizice (cercul este larg: artiști, comercianți, colecționari amatori etc. - orice persoană fizică cu capacitate civilă deplină), cât și persoanele juridice (cum ar fi fundațiile, asociațiile, persoanele juridice cu scop lucrativ sau persoane juridice de drept public – dacă operele sunt achiziționate „în scopul susținerii procesului de creație și completării repertoriului instituțiilor de spectacol și concertistice și a colecțiilor de stat, care sunt părți integrante ale patrimoniului cultural național”⁵).

Deci, în calitate de bun din domeniul privat și prin prisma dreptului privat, opera de artă plastică este privată, atât din punctul de vedere al teoriei bunurilor – ca un lucru susceptibil de apropiere, cât și din punctul de vedere al dreptului de autor – ca un rezultat al activității intelectuale a autorului. Prin urmare, legiuitorul face ca aceste două dimensiuni juridice să poată coexista, fără ca statul să intervină, decât în acele cazuri în care drepturile subiective civile asupra bunului sau operei vor fi lezate, și doar dacă titularul acestor drepturi va dori acest lucru.

Opera de artă plastică, un bun din domeniul public

Prin antagonism cu dreptul privat, din punct de vedere al dreptului public, este general acceptat că statul poate și trebuie să aibă doar două preocupări distincte ce i-ar genera interesul față de opera de artă plastică: a) preocupări de ordin fiscal și b) preocupări în cadrul misiunii culturale a statului.

⁵ Pnct. 1 al H.G.R.M. cu privire la estimarea, omologarea și achiziționarea operelor literar-dramatice, muzicale și a operelor de artă plastică pentru completarea colecțiilor de stat, nr. 1312 din 28.12.2000, publicată în Monitorul Oficial al R.M. nr.1-4/11 din 11.01.2001

Domeniul fiscal, în principiu, nu este preocupat de opera de artă ca atare. În acest sens, ea este privită exclusiv în două ipostaze: în calitate de sursă de venit impozabil sau mijloc de evitare a impozitului. Deci, în dreptul fiscal nu aspectul moral, creativ sau estetic contează, ci doar aspectul financiar sau ceea ce poate aduce acest bun. Astfel, conform art. 18 din Codul Fiscal al R. Moldova nr. 1163 din 24.04.1997⁶, la calcularea impozitului pe venit, în venitul brut al subiectului impozabil este inclus și royalty-ul⁷. Iar conform art. 103, alin. (1), pct. 7 al Codului Fiscal, sunt scutite de taxa pe valoare adăugată (TVA) activitățile și operațiunile la „obținerea drepturilor de autor”. Așa cum aceste prevederi ale Codului Fiscal au un caracter generic, considerăm că, la obținerea drepturilor de autor asupra operei de artă plastică, noul titular nu va plăti în niciun caz TVA, iar la calcularea impozitului pe venit vor fi luate în considerație și veniturile ce rezultă din valorificarea drepturilor patrimoniale asupra operelor de artă plastică.

Cert însă este faptul că, deși statul se preocupă de aspectele fiscale ale operei de artă plastică, totuși, ea, opera, rămâne în afara raporturilor de drept fiscal, în afara raporturilor care, prin natura lor, sunt publice și au o finalitate distinctă. Or, faptul că statul este cointeresat, din punct de vedere fiscal, în opera de artă plastică, nu o transformă pe aceasta într-un bun din domeniul public. Deci, aici nu opera contează, ci „fructele” pe care le produce ea.

Nu putem spune însă același lucru despre preocuparea statului de opera de artă plastică în cadrul misiunii culturale, or aici acestei categorii de opere îi este dedicat un loc deosebit. În cadrul misiunii culturale, statul va stabili o multitudine de mijloace de protecție a operei, atât din partea naturii, a terțelor persoane, cât și, credem noi, a autorului însuși sau a moștenitorilor lui. În vederea realizării acestei misiuni, statul va folosi mecanismele dreptului vamal⁸, dreptului penal⁹, dreptului administrativ¹⁰ etc.

Din punct de vedere al dreptului de autor, se poate afirma că opera de artă plastică nu are decât

finalitatea pe care i-a dat-o autorul, și această finalitate este întotdeauna ținută sub supraveghere de către autor prin intermediul posibilității de a-și exercita în orice moment dreptul său moral la respectarea integrității operei sau la retractarea operei din circuitul civil. Noi însă nu suntem întru totul de acord cu această afirmație și considerăm că nu poate fi raționamentul puterilor publice, deoarece ele, uneori, pentru operele care poartă o profundă povară istorică, etnologică, culturală în patrimoniul națiunii pe care o reprezintă, pot schimba finalitatea operei, inițial concepută de autor, și o pot transforma într-un bun public.

În acest context, vom menționa că teoria artei deosebește într-o manieră ideală trei elemente constitutive ale operei de artă plastică.¹¹ Primul este elementul personalității – prin care fiecare artist este dator, ca spirit creator, să-și exprime propria personalitate, să-și reflecte individualitatea în opera sa. Al doilea este elementul stilistic – prin care fiecare artist, ca fiu al națiunii sale, este dator să dea expresie specificului acestei națiuni. Opera, deci, va reprezenta națiunea sa atâta timp cât națiunea va exista ca atare. Ea va încarna o anumită idee a națiunii, va depozita identitatea acesteia și, drept efect, va prezenta un interes specific pentru acea națiune. Al treilea este elementul artisticului – simplu și veșnic – prin care fiecare artist, ca slujitor al artei, este dator să exprime prin opera sa specificul artei în general. Ca element de bază în artă, acest ultim element nu cunoaște restricții nici în timp, nici în spațiu și, deci, dă expresie specificului întregii umanități.

Opera de artă plastică, un bun cultural în cadrul patrimoniului cultural

Din cele menționate reiese că opera, de fapt, nu este legată doar de creatorul său, ci și de exponenții întregii societăți ai epocii în care trăiește creatorul, de națiunea sa, de civilizația umană în general. „Opera de artă este un lucru public în materialitatea sa, este un bun public, obiect al unei proprietăți colective. (...) Ea încarnează memoria națională; ea face un tot întreg cu Națiunea. Ea este o traducere a personalității unei Națiuni”.¹² În acest context, reieșind din considerentul că puterilor publice li se cunoaște un rol primordial în materie culturală¹³ și,

⁶ Monitorul Oficial al R.M. nr. 000 din 25.03.2005

⁷ Art. 12 al Codului Fiscal al R.M. definește noțiunea de royalty drept „(...) plată obținută sub formă de remunerație de autor în fiecare caz de realizare a dreptului de autor (...)”.

⁸ Art. 224 al Codului Vamal al R.M. prevede noțiunea de contrabandă cu valori culturale. A se vedea: Codul Vamal al R.M. nr. 1149 din 20.07.2000, Monitorul Oficial al R.M. din 01.01.07, ediție specială

⁹ Art. 221 și 248 al Codului Penal al R.M. prevăd sancțiuni penale pentru distrugerea și deteriorarea intenționată a monumentelor de istorie și cultură, precum și contrabanda cu valori culturale. A se vedea: Monitorul Oficial al R.M. nr.128-129/1012 din 13.09.200

¹⁰ Art. 74 și 51/2 al Codului Contravențional al R.M. prevăd sancțiuni administrative pentru „Încălcarea regulilor de ocrotire și de folosire a monumentelor de istorie și de cultură” și „Încălcarea dreptului de autor și a drepturilor conexe.

¹¹ A se vedea: Wassily Kandinsky, *Spiritualul în artă*, București, Ed. Meridiane, 1994, p. 66-68

¹² Pierroux, E. *La propriété des oeuvres d'art corporelles. Éléments pour une propriété spéciale*. Presses universitaires d'Aix-Marseille, 2003, p. 217

¹³ Art. 1 alin. 2 din Legea culturii nr. 413 din 27.05.1999 spune că statul se preocupă de „asigurarea și protecția dreptului constituțional al cetățenilor Republicii Moldova la activitate culturală și stabilirea principiilor de bază ale politicii culturale a statului și a normelor juridice, în baza cărora este asigurată dezvoltarea liberă a culturii”.

prin urmare, fiind responsabile în fața poporului și a națiunii de acțiunile sale, aceste puteri sunt angajate să se intereseze de operele de artă plastică și să le ocrotească. Sigur că intervenția va fi una delicată și nicidecum nu va ține de calificarea operei ca drept de artă, sub pedeapsa de a institui o artă oficială, ce echivalează cu negarea însăși a artei. Intervenția va ține de integrarea operei sub calificativul de „*bun cultural*”, expresie care schimbă sensul operei de artă plastică de la operă - bun individual la operă - bun al comunității și o trece în domeniul public. Statul, deci, nu intervine ca o putere care se amestecă în relațiile legate de crearea, evaluarea valorii etc. a operei de artă plastică, ci pentru a servi comunitatea pe care o reprezintă conform necesităților sale culturale. În acest sens, autoritățile publice vor încadra opera de artă plastică - bun cultural în „*patrimoniul național cultural*” sau chiar în „*patrimoniul mondial*”.

Deși la prima vedere s-ar părea că totul este clar, apar o serie de întrebări, ale căror răspunsuri se găsesc dificil, în special - prin prisma legislației R. Moldova, și anume: În baza la ce legiuitorul califică o operă de artă plastică drept bun cultural?

Răspunsul la această întrebare este unul foarte important, deoarece el face ca la calificarea unei opere drept bun cultural să se evite arbitrariul. Considerăm că există doar un sigur răspuns și acesta poate fi găsit în art. 296 alin.(2) al Codului Civil al R. Moldova, care afirmă că din domeniul public fac parte și bunurile care, prin natura lor, sunt de interes public. Același articol varsă lumină și asupra sintagmei de „*interes public*”, afirmând că acesta implică afectarea bunului la orice activitate care satisface nevoile colectivității, fără a presupune accesul nemijlocit al acesteia la utilizarea bunului conform destinației menționate. Deci, sunt de interes public bunurile care, deși nu pot fi folosite de orice persoană (cum ar fi bunurile de uz public: parcurile, străzile, piețele etc.), au destinația de a fi folosite în activități care îi interesează pe toți membrii societății, de ex.: monumentele, piesele muzeale etc.

În contextul celor spuse, considerăm că la calificarea unei opere de artă plastică drept bun cultural este nevoie de demonstrat că aceasta este marcată de interesul societății, interes care este în același timp o justificare, dar și o limită a acțiunilor statului. Deci ea, opera de artă plastică, pentru a deveni un bun public, va trebui să incarneze *interesul general, interesul public și chiar interesul public artistic*. Or, atâta timp cât legea supremă garantează principiul libertății creației, interesul artistic al cetățenilor este fără doar și poate unul public. Astfel, prin art. 33 alin. (1) al Constituției R. Moldova, legiuitorul exclude posibilitatea cenzurării creației și garantează fiecărui

cetățean dreptul fundamental la libertatea creației artistice. Iar alin. (3) al aceluiași articol obligă statul să contribuie la păstrarea, la dezvoltarea și la propagarea realizărilor culturii naționale și mondiale.¹⁴

O altă întrebare a cărei semnificație urmează a fi clarificată în prezentul articol este: „Cum legiuitorul moldovenesc definește și ce include el în noțiunea de „*bun cultural*”?

În acest sens, considerăm că legislația R. Moldova este vădit confuză în ceea ce privește termenul de „*bun cultural*”. Și aceasta - deoarece legiuitorul național nu stabilește exhaustiv care sunt obiectele ce se includ în această categorie, iar actele normative în vigoare, chiar dacă le protejează, nu folosesc o terminologie unică pentru a le identifica. Astfel, Legea R. Moldova privind ocrotirea monumentelor, folosește sintagma de „*obiecte cu valoare istorică, artistică sau științifică*”; Legea muzeelor folosește sintagma de „*bun cultural*” și „*obiecte cu valoare științifică, istorică, culturală, artistică și muzeală*”; iar Legea culturii folosește sintagmele „*bun cultural*” și „*valoare culturală*”.

Prevederile legislației în vigoare nu conțin nici măcar o definiție generică a noțiunii de bun cultural, ci se rezumă la niște definiții speciale, specifice conținutului raporturilor pe care le reglementează. Astfel, în Legea culturii, bunul cultural este definit drept un „*produs al activității culturale a cărui valoare poate avea un preț exprimat monetar*”, iar Legea muzeelor le definește drept „*orice obiecte cu trăsături de relativă creație originală, cu semnificație de mărturie istorică privind comportamentele tehnice, sociale, estetice, religioase, mitologice, de viață cotidiană ale unei societăți determinate de pe un anumit palier cronologic*”.

Cât privește problematica protecției bunurilor culturale ce constituie opere de artă plastică, suntem de părerea că în R. Moldova, odată ce legiuitorul nu este clar nici în definiția noțiunii de bun cultural, nici în categoriile de obiecte ce pot fi incluse în această noțiune, este de la sine evident că nici nu poate fi pusă problema identificării unei protecții speciale a bunurilor culturale ce constituie opere de artă plastică. În ciuda unei atare situații, la o analiză minuțioasă a legislației în vigoare, am ajuns la concluzia că există doar trei acte normative care își pun drept scop (mai mult indirect decât direct) protecția operelor de artă plastică ce constituie bunuri culturale, la care ne-am referit deja tangențial supra.

Primul act normativ este Legea culturii nr. 413 din 27.05.1999, care, conform art. 3, își pune drept scop

¹⁴ A se vedea: Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie, Chișinău, 1994

reglementarea activității culturale în mai multe domenii, inclusiv arte plastice și alte activități artistice. Conform art. 2, activitatea culturală este definită ca „activitatea de creare, păstrare, recuperare, protejare, difuzare și utilizare a bunurilor și valorilor culturale”. Acest act normativ, spre deosebire de celelalte două, nu se referă la protecția unor forme concrete de bunuri culturale, ci stabilește principiile de bază ale politicii culturale a statului în general. De asemenea, Legea proclamă drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor în domeniul culturii și protecției bunurilor culturale, cum ar fi: dreptul la activitate culturală, dreptul la activitate de creație, dreptul la identitate culturală, dreptul la proprietate, inclusiv proprietate intelectuală, dreptul la crearea organizațiilor de cultură, dreptul la activitate culturală în străinătate și la exportul de valori și bunuri culturale.

Al doilea act normativ este Legea muzeelor nr. 1596 din 27.12.2002. Acest act normativ își pune drept scop stabilirea cadrului juridic general de organizare și funcționare a muzeelor în R. Moldova. Aici, muzeul, conform art. 4, este considerat drept o „instituție culturală și științifică, care are drept obiectiv colectarea și conservarea bunurilor culturale, precum și punerea lor în valoare, cu prioritate prin expunere, în scop de instruire, educație și agrement al publicului larg”. Reieșind din această definiție, putem deduce că scopul de bază al muzeului constă în protecția bunurilor culturale, în care, conform art. 8 al Legii, sunt incluse și operele de artă plastică.

După părerea noastră, anume muzeelor le revine cea mai mare doză de protecție a bunurilor culturale. Or, cea mai mare parte a patrimoniului universal al umanității se păstrează în ele, iar misiunea muzeală a statului se încadrează în aproape toate activitățile ce au drept scop valorificarea bunurilor culturale. Iată de ce cadrul legal de organizare a activității muzeelor trebuie să fie unul bine încheșat și calculat. Totodată, deși locul operelor de artă plastică în contextul protecției bunurilor culturale prin intermediul legislației muzeale pare unul ne-evident, el totuși este foarte important. Faptul că legislația muzeală națională nu face referință expresă la anumite raporturi specifice ce țin de această categorie de opere, decât doar că acceptă existența unor muzee specializate în domeniul artei, nu înseamnă că acestea sunt lipsite de semnificație. Or, operele de artă plastică, în calitate de purtători ai identității unei națiuni, deseori prezintă o importantă valoare, atât istorică, artistică, cât și științifică, fapt care determină includerea a numeroase opere în patrimoniul mondial cultural.

Cel de-al treilea act normativ care are drept scop protecția operelor de artă plastică ce constituie bunuri culturale este Legea privind ocrotirea monu-

mentelor nr. 1530 din 22.06.1993¹⁵ în care, deși nu se menționează direct că monumentele constituie bunuri culturale, totuși, indirect, aceasta poate fi dedus din art. 1 alin. (2), care statuează că „toate monumentele, situate pe teritoriul R. Moldova fac parte din patrimoniul ei cultural și natural (...)”. Or, aplicând metoda logică, din patrimoniul cultural al unui stat nu pot face parte decât bunurile culturale ale acestuia.

Fără doar și poate că monumentele constituie indubitabil niște bunuri culturale care numai decît trebuie protejate, dar, în contextul sensului prezentului articol, apare logica întrebare: care ar fi tangențele comune dintre monumente și operele de artă plastică?

Considerăm că există minimum trei asemenea circumstanțe, după cum urmează.

În primul rând, legătura dintre monument și opera de artă plastică este marcată de o interdependență reciprocă, dar și de faptul că conceptul de monument este unul mai larg. Astfel, după părerea noastră, orice operă de artă plastică poate deveni un monument, dar nu orice monument este și o operă de artă plastică. Spunem aceasta, deoarece din art. 1 alin. (2) al Legii privind ocrotirea monumentelor reiese că în R. Moldova există două tipuri de monumente: a) culturale și b) naturale. Iar așa cum monumentele naturale sunt create de însăși natura, fapt ce exclude aportul creativ al omului, și care, evident, exclude posibilitatea existenței unui monument natural ce constituie operă de artă plastică, cu certitudine putem afirma că calitatea de operă de artă plastică poate fi atribuită doar monumentelor culturale care sunt în exclusivitate create de geniu uman. Deci, o operă de artă plastică poate deveni un bun cultural sub formă de monument numai atunci când acest monument este unul cultural și nu natural.

În al doilea rând, legătura dintre opera de artă plastică și monument este profund marcată și de însăși noțiunea de monument. Spunem aceasta deoarece considerăm că conceptul de monument are două accepțiuni: 1) accepțiunea legală și 2) accepțiunea uzuală. În dependență de accepțiune, legătura dintre aceste două concepte este fie mai strânsă, fie mai puțin strânsă.

După accepțiunea legală, monumentul este definit, conform art. 1 alin. (1) al Legii privind ocrotirea monumentelor, drept orice „obiecte sau ansambluri de obiecte cu valoare istorică, artistică sau științifică, care reprezintă mărturii ale evoluției civilizațiilor de pe teritoriul republicii, precum și ale dezvoltării spirituale, politice, economice și sociale și care sunt înscrise în Registrul monumentelor R. Moldova ocrotite de

¹⁵ Republicată în: Monitorul Oficial al R.M. nr. 15-17 din 02.02.2010

stat". În continuare, art. 2 al aceleiași legi menționează că monumentele pot fi atât imobile, inclusiv opere de artă monumentală, cât și mobile, inclusiv opere de artă cum ar fi pictura, sculptura, grafica, obiecte de artă decorativă și aplicată. Din interpretarea întinderii legale a conceptului de „monument”, putem cu certitudine afirma că legătura lui cu opera de artă plastică este una foarte slab nuanțată. Or, aceasta din urmă este privită alături de o multitudine de alte bunuri mobile sau imobile (cum ar fi: clădiri, construcții, tumuli, stele de piatră, morminte antice izolate, fortificații, drumuri antice, poduri străvechi, apeducte medievale, obiecte cu valoare numismatică, etnografică, arheologică, materiale epigrafice, relict, obiecte cu caracter memorial etc.), iar pentru a deveni monument, ele trebuie să corespundă, ca și toate celelalte, două condiții esențiale: 1) să reprezinte mărturiile evoluției civilizațiilor de pe teritoriul republicii, precum și ale dezvoltării spirituale, politice, economice și sociale și 2) să fie înscrisă în Registrul monumentelor R. Moldova.

Cât privește accețiunea uzuală, considerăm că aceasta este mult mai atașată de opera de artă plastică, deoarece, în cadrul acestei accețiuni, numai o operă de artă plastică poate fi considerată drept monument. Astfel, conform DEX-ului, drept monument poate fi considerată orice „operă de sculptură sau de arhitectură destinată să perpetueze amintirea unui eveniment sau unei personalități remarcabile”.¹⁶ Deci, observăm că în accețiunea uzuală, doar opera de artă plastică va putea căpăta calitatea de monument. Spre deosebire de accețiunea legală a noțiunii de monument, unde această calitate o poate câștiga orice obiect care are valoare istorică, artistică sau științifică, accețiunea uzuală nu prezumă numai existența vreuneia dintre aceste valori. Ba mai mult, considerăm că monumentul-operă de artă plastică va putea fi și de o calitate artistică mediocră, or scopul acestei lucrări nu este de a frapa prin calitățile sale estetice, ci de „a comemora o personalitate sau un eveniment din trecut”. De cele mai multe ori, aceste monumente pot fi întâlnite sub forma de plăci comemorative, pietre, gravuri, statui, picturi murale etc. Prin urmare, în accețiunea uzuală, care este și cel mai des folosită în viața de zi cu zi, legătura dintre opera de artă plastică și monument este una indisolubilă. Dar acest caracter indisolubil mai reiese și din faptul că, pentru ca o operă de artă plastică să devină monument, ea numai deocă trebuie să fie creată în acest scop.

Astfel, în accețiunea legală, opera de artă plastică deja existentă va putea deveni monument numai atunci când comisia de experți a Ministerului Culturii și Turismului va considera că acea operă corespunde condițiilor înaintate de legislație, iar în accețiunea uzuală această operă, pentru a deveni monument, trebuie să fie creată special în acest scop. Această particularitate constituie o altă tangență comună, care marchează legătura dintre conceptul de monument și opera de artă plastică.

A treia circumstanță, care scoate în evidență legătura dintre aceste două concepte, o constituie faptul că procesul de creare a unui monument care ar avea drept scop perpetuarea amintirii unui eveniment sau a unei personalități remarcabile în calitate de interes public va trebui numai deocă să includă și încheierea unui contract de autor cu privire la crearea operei de artă plastică. O atenție deosebită asupra acestei problematice este acordată de către savantul sovietic U. K. Ihsanov, care numește această categorie de contracte drept „contracte de creare a monumentelor și a construcțiilor memoriale sculptural-arhitecturale” și care o include într-o categorie mai largă de contracte, intitulate „contracte de creare a operelor de artă plastică în scopul expunerii sau folosirii personale”. Același autor menționează că contractul este unul complex și constă din trei etape: a) etapa proiectării monumentului – cea mai importantă și creativă, deoarece toate lucrările ulterioare au caracter de executare, bazate pe proiect; b) etapa creării modelului de lucru al monumentului – lucrat în gips, lut sau alte materiale în strictă conformitate cu proiectul; c) etapa executării monumentului.¹⁷

Cu titlu de totalizare a celor expuse supra, am dori să menționăm că, deși la prima vedere s-ar părea că monumentele au un regim juridic distinct, ele sunt indubitabil niște bunuri culturale. Iar legăturile cu regimul juridic al operelor de artă plastică, deși aparent creează impresia că nu există, totuși fac ca acestea să aibă multe tangențe comune.

O altă problemă pe care ne-am pus scopul să o dezvăluim întru identificarea legăturii dintre conceptele de operă de artă plastică și bun cultural este: ce semnifică sintagma „patrimoniul cultural”?

La prima vedere, răspunsul la această întrebare s-ar părea să fie foarte simplu. Or, totalitatea bunurilor culturale ale unui stat formează patrimoniul cultural al acestuia. Creațiilor din domeniul artelor plastice, care dețin un loc prioritar în amalgamul varietății bunurilor culturale, le revine un compartiment al acestui patrimoniu cultural, și anume – patri-

¹⁶ Dicționar explicativ al limbii române. Ediția a II-a. București: Univers Enciclopedic, 1998, p. 652

¹⁷ Pentru detalii a se vedea: У.К. Ихсанов, Права авторов произведений изобразительного искусства, Изд. „Юридическая литература”, Москва, 1966, p. 47-58

moniul cultural artistic. Atunci când statul consideră că o operă de artă plastică este dotată cu un specific național, ea este inclusă în patrimoniul cultural artistic și începe să fie protejată. Prin urmare, dacă ea, opera, este inclusă în acest patrimoniu, rezultă că ea prezintă un interes specific pentru națiune. Națiunea deci, prin intermediul statului, investește opera cu o valoare specifică (care nu este numai de legată de naționalitatea sau de valoarea ei pecuniară) și instituie asupra ei o proprietate publică, care constituie „modul suprem de protecție a bunurilor culturale”.¹⁸ Fiind calificată drept bun cultural și inclusă în patrimoniul cultural, opera de artă plastică nu va mai fi privită ca o operă de artă ca atare, ci ca un element al bogăției sau tezaurului național. La scară națională, din acest tezaur fac parte marile opere care au o importantă valoare artistică sau istorică, și care, într-o anumită măsură, sunt atașate printr-o legătură imaterială de teritoriul național. Iar la scară internațională acesta nu va mai fi depozitarul identității unei singure națiuni, ci un element al patrimoniului comun al întregii umanități sau, altfel spus, un element al patrimoniului cultural mondial.

Cu alte cuvinte, grație legăturii indisolubile dintre bunurile culturale și națiunea care le recunoaște ca atare, „noțiunea de «patrimoniu cultural» pare uneori a se contopi cu cea de «proprietate a Națiunii»”.¹⁹ Iar statul și colectivitățile locale, în calitate de reprezentanți ai Națiunii, nu sunt decât niște paznici ai acestei proprietăți.

În pofida simplității aparente la identificarea noțiunii de patrimoniu cultural din punct de vedere doctrinar, totuși suntem de părerea că o noțiune doctrinară autohtonă încă nu s-a încheșat, dată fiind lipsa unei baze legale bine determinate. Or, analogic situației bunurilor culturale, această noțiune nu-și găsește reflectare univocă în legislația moldovenească.

În continuare, ne vom referi din nou la cele trei acte normative care sunt nemijlocit legate de protecția operelor de artă plastică ce constituie bunuri culturale. Astfel, legislația culturii, în calitate de lege generală, în art. 2 și art. 17, prevede că patrimoniul cultural reprezintă totalitatea valorilor și bunurilor culturale, este stabilit de Guvern, de comun acord cu Parlamentul, și are un regim special de păstrare, conservare și folosire în corespondere cu legislația. Așa cum anterior am demonstrat că atât monumentele cât și piesele muzeale constituie bunuri culturale, logic se impune ideea că acestea sunt părți integrante ale patrimoniului cultural. Această logică însă nu-și găsește reflectare și în actele normative

care reglementează regimul acestora. Legislația muzeală, deși are drept obiectiv primordial colectarea, conservarea, precum și punerea în valoare a bunurilor culturale, nici măcar nu operează cu termenul de „patrimoniu cultural”, ci doar cu acel de „patrimoniu muzeal”²⁰. Din contextul acestui act normativ nu reiese în niciun caz că acesta din urmă ar face parte dintr-o categorie mai largă, cum ar fi patrimoniul cultural. Pe de altă parte, deși legislația cu privire la protecția monumentelor stabilește că toate monumentele situate pe teritoriul R. Moldova fac parte din patrimoniul ei cultural și natural și se află sub protecția statului, din păcate, nu prevede nici ea care sunt celelalte categorii de bunuri, în afară de monumentele care pot fi incluse în această noțiune.

Astfel, aplicând prevederile Legii culturii, care este o lege generală în acest domeniu, și cu toate că legile speciale nu uzitează noțiunea de patrimoniu cultural, vom afirma că, conform legislației în vigoare, din patrimoniul cultural al R. Moldova fac parte toate obiectele care au fost recunoscute, conform procedurii stabilite, drept bunuri culturale.

În concluzie, vrem să menționăm că opera de artă plastică, datorită caracterului său polyvalent, reprezintă un bun care, spre deosebire de alte obiecte ale dreptului de autor, își găsește protecție atât în reglementările de drept privat, cât și în reglementările de drept public. Prin urmare, *opera de artă plastică poate îmbrăca haina atât a unui bun din domeniul privat, cât și a unui bun din domeniul public*. Specific însă acestei categorii de bunuri îi este faptul că, *în esență și prin origine, acestea sunt niște bunuri din domeniul privat, însă fiind afectate unui interes public, ele pot fi calificate drept bunuri culturale, fapt care le transformă în bunuri din domeniul public*.

Tot în aceeași ordine de idei, reieșind din considerentul că opera de artă plastică poate uneori să se prezinte atât în forma unui bun din domeniul privat, cât și a unui bun din domeniul public, dar mai ales prin faptul că asupra acestei categorii de bunuri poate coexista în același timp atât proprietatea publică, cât și cea privată, *considerăm că aceasta este o dovadă suficientă că, prin prisma clasificării bunurilor după acest criteriu, opera de artă plastică este un bun specific și nu ordinar*.

¹⁸ Emmanuèle Pierroux, La propriété des oeuvres d'art corporelles. Éléments pour une propriété spéciale, *op. cit.*, p. 122

¹⁹ *Idem*

²⁰ Legea muzeelor definește patrimoniul muzeal drept „un ansamblu de bunuri culturale ale unui muzeu, cu calități de inalienabilitate, transmisibilitate și stabilitate, care se completează și se dezvoltă încontinuu”.